

UDK 272-284

Primljeno: 12. 2. 2020.

Prihvaćeno: 10. 12. 2020.

Izvorni znanstveni rad

JOHN HENRY NEWMAN O RAZVITKU KRŠĆANSKOG NAUKA SUVREMENE POTEŠKOĆE U RAZUMIJEVANJU RAZVITKA KRŠĆANSKOG NAUKA USLIJED KOMODIFIKACIJE MATERIJE

Šimo ŠOKČEVIĆ

Katolički bogoslovni fakultet u Đakovu Sveučilišta Josipa Jurja
Strossmayera u Osijeku
Petra Preradovića 17, p.p. 54, 31 400 Đakovo
simo.sokcevic@djkbf.hr

Sažetak

Polazeći od djela Johna Henryja Newmana *Esej o razvitku kršćanskog nauka*, namjera ovog članka je pokazati kako je jedan od glavnih razloga nerazumijevanja razvitka kršćanskoga nauka gubitak smisla i značenja materijalne stvarnosti. U prvom dijelu članka pokazujemo kako Newman analogijom života i ideja donosi kriterije razvitka ideja koje primjenjuje i na razvitak kršćanskog nauka. Ti kriteriji pokazuju važnost materijalne konkretne stvarnosti koja nas u simbiozi s pojmovnim i duhovnim dovođi do Istine. U drugom dijelu članka ukazujemo na redukcionizme koji degradiraju materiju u Newmanovo vrijeme i dolazimo do zaključka da su ti redukcionizmi bili samo početak komodifikacije te iste materije, problema s kojim se suočavamo danas, a koji se izravno reflektira na razumijevanje razvitka kršćanskog nauka.

Ključne riječi: John Henry Newman, kršćanski nauk, analogija, materija, komodifikacija.

Uvod

Sveti John Henry Newman (1801. – 1890.) u svojem traganju za Istinom na poseban način je proučavao kriterije razvitka kršćanskog nauka, što je rezultiralo objavljivanjem djela *Esej o razvitku kršćanskog nauka* (dalje: *Esej*). Ono je objavljeno 1845. godine, točno kada je prešao iz Anglikanske crkve u Katoličku crkvu, odnosno kada je došao do konačnog uvjerenja da je nauk Katoličke crkve prvi razvitak apostolske Crkve. U ovom članku analizirat ćemo navedeno djelo te ga

pokušati aktualizirati s obzirom na suvremena pitanja koja se tiču (ne)razumijevanja razvitka kršćanskog nauka. Držeći se Newmanova *Eseja* kao okosnice našeg istraživanja, cilj nam je prikazati što se nalazi u osnovi razvitka određene društvene ideje u povijesti, s posebnim naglaskom na ideji razvitka kršćanskog nauka. Mislimo da nije potrebno posebno naglašavati relevantnost te problematike s obzirom na to da se danas često javljaju različita nastojanja kojima se želi provjeriti, ali i dovesti u pitanje objava i kršćanski nauk, poput npr. pitanja homoseksualnih brakova, ređenja žena, oženjenih muškaraca i drugih sličnih tema. Na prvu bi se moglo reći da ovaj članak zahvaća teološko polje, no to i nije do kraja točno, jer rasprava koju Newman vodi, rasprava koju ćemo mi slijediti, po svojoj je naravi filozofska, tj. njome ukazujemo na određene uzroke problema u razumijevanju kršćanskog nauka koji su filozofske naravi.

Tako ćemo nastojati opravdati tezu da je nedostatak razumijevanja smisla i značenja materije jedan od zasigurno najsnažnijih razloga nerazumijevanja kada je u pitanju razvitak kršćanskog nauka, i to ne samo u Newmanovo vrijeme nego i danas, ali još snažnije i izraženije. Mišljenja smo da se tim odnosom, s jedne strane komodifikacije materijalne stvarnosti, a s druge nerazumijevanja razvitka kršćanskog nauka, u filozofiji i teologiji još uvijek nedovoljno bavimo, a posebno u literaturi pod tim vidom nismo naišli na slične suvremene analize Newmanova *Eseja*. Stoga ćemo ovim člankom pokušati popuniti tu teorijsku prazninu.¹

U ovom istraživanju ćemo se osim *Esejom* poslužiti, dakako, i drugim Newmanovim djelima, ali i brojnim sekundarnim, uglavnom novijim i stranim izvorima da bi naša analiza bila sveobuhvatnija i aktualnija. U prvom dijelu analizirat ćemo spomenuti Newmanov *Esej* s posebnim naglaskom na analizi razvitka »središnjih ideja« u kontekstu društvenog razvitka. Ukazat ćemo na analogiju razvitka života i ideja te prikazati i interpretirati kriterije razvitka samih ideja. U drugom dijelu rada aktualizirat ćemo problematiku razvitka kršćanskog nauka u današnjem vremenu s posebnim naglaskom na probleme degradacije i komodifikacije materije te pokazati da je upravo po-

¹ Usp. Walter Jackson ONG, Newman's Essay on Development in Its Intellectual Milieu, u: *Theological Studies*, 13 (1946.), 3-45. Filozofski pristup *Eseju* zauzima i Ong s tim da on ne ulazi u analizu kriterija razvitka kršćanskog nauka jer se, kao što je vidljivo iz naslova, posebno želi usredotočiti na analizu intelektualnog miljea u kojem je Newman pisao *Esej*, a što je i nama pomoglo osvijetliti pozadinu Newmanovih teza. Tu su nam posebno važni Ongovi uvidi o materijalizmu i pozitivizmu u Newmanovo vrijeme, no treba reći da Ong u svojoj analizi ostaje na vremenu industrijskog društva, ne ulazi u sferu informatičkog, koje je dovelo do još radikalnijih posljedica za materiju kao takvu, a time i za razumijevanje kršćanskog nauka, što ćemo pokušati prikazati u ovom članku.

grešan odnos prema materiji jedan, kao što smo istaknuli, od ključnih razloga nesporazuma u razumijevanju Newmanovih kriterija razvitka kršćanskog nauka, a time i problema u razumijevanju razvitka kršćanskog nauka danas.

1. Analiza Newmanova Eseja o razvitku kršćanskog nauka

Analizu Newmanova *Eseja* odmah bismo započeli snažnom uvodnom mišlju iz ovog djela koja glasi: »Kršćanstvo je dovoljno dugo u svijetu da bi samo po sebi opravdalo naše bavljenje njime kao činjenicom u svjetskoj povijesti.«² Naime, u uvodu smo spomenuli da je Newman objavio taj *Esej* sredinom XIX. stoljeća, a tada, kao što je poznato, u Europi snažno raste historijska svijest te se neprestano govori o razvitku i mijenama u biološkom smislu, ali i o razvitku i mijenama ideja tijekom povijesti. Tako je u tom razdoblju u filozofiji gotovo nemoguće zaobići Hegela, a u prirodnim znanostima Darwina. Velikim dijelom upravo na tragu različitoga filozofijskog poimanja odnosa istine i povijesti te ideja koje je zastupao s jedne strane klasični njemački idealizam, a s druge Newman, nastaje je i njegov *Esej*. Hegel je smatrao da se »najveća slabost povijesne ideje koju je baštiniio od Descartesa, Kanta i Schellinga sastoji u težnji te ideje za mehanizmom razvitka«³. U predgovoru *Fenomenologiji duha*, gdje se osvrće na Schellingovu filozofiju, Hegel izričito tvrdi da » ukoliko se razvitak sastoji u stalnom ponavljanju iste formule, onda ideja koja je za sebe uistinu istinita ostaje zapravo uvijek u svojem početku«⁴. U konačnici cjelokupna Hegelova filozofija teze, antiteze i sinteze (dijalektička metoda) zapravo je nastojanje da se popravi ta slabost.⁵

Stoga, Hegel koji je umro četrnaest godina prije objavljivanja *Eseja*, dijagnosticira slabost idealističke tradicije upravo u točki u kojoj se Newman ne slaže s dominantnim mišljenjima svojeg vremena, a to su idealizam i materijalizam koji prema njemu, kada je u pitanju odnos istine i povijesti, čine jednu te istu pogrešku, a ona se sastoji u pojednostavljanju onoga što se ne može pojednostavniti te monolitnom promatranju stvarnosti, tj. tomu da stvarnost ima samo jednu komponentu, što nas ne dovodi do cjelovite (povijesne) istine. Razumijevanje odnosa istine i povijesti, kao i samog razvitka ideja kod Newmana, drukčije je od onog kako je to u idealizmu ili materijalizmu, pa i pozitivizmu. Ono se zasniva na polazištu koje je polaritetno, temelji se na pro-

² John Henry NEWMAN, *An Essay on the Development of Christian Doctrine*, London, 1920., 3.

³ Walter Jackson ONG, *Newman's Essay on Development in Its Intellectual Milieu*, 41.

⁴ Georg Wilhelm Friedrich HEGEL, *Phänomenologie des Geistes*, Berlin, 1998., 14.

⁵ Usp. Walter Jackson ONG, *Newman's Essay on Development in Its Intellectual Milieu*, 42.

izlaženju materijalnoga iz inteligibilnoga, gdje su konkretno i apstraktno dvije stvarnosti koje se promatraju zajedno.⁶

Na tome tragu i ovo Newmanovo djelo možemo razumjeti kao svojevrsan pokušaj njegova objašnjenja toga kako se kršćanska, katolička ideja razvijala kroz povijest. Načelno *Esej* bismo mogli okarakterizirati kao djelo koje pruža objašnjenje razvitka kršćanskog nauka, odnosno objašnjenje toga kako određene ideje rastu ili se razvijaju tijekom dugog razdoblja, uz mnogobrojne ilustracije koje Newman donosi.⁷ Ideje s kojima on uspoređuje razvitak kršćanstva su ideje platonizma, utilitarizma, pitanje ljudskih prava i druga pitanja kod kojih uglavnom, primjećuje da su temeljni principi razvitka tih ideja slični principima razvitka kršćanskog nauka.

1.1. »Središnje ideje« ili ideje vodilje

U *Eseju* Newman naglašava da po naravi postoje određene središnje »ideje« koje se razvijaju, a to su zapravo određene temeljne ideje, odnosno »ideje vodilje«⁸. U tom kontekstu odmah se nameće pitanje formuliranja, odnosno konceptualiziranja određenih ideja, poput platonizma ili utilitarizma s kojima se kršćanstvo uspoređuje. Tako možemo reći da platonizam zastupa stav da ono što je promjenjivo ne može biti realno i istinito ili pak stav da su duhovno i materijalno potpuno razdvojene dimenzije.⁹ Svaka od tih konceptualizacija platonizma uzeta zasebno, u jednom aspektu, za Newmana bi bila neadekvatna. Adekvatna »ideja« platonizma za našeg autora je »komenzurabilna sa svim njezinim mogućim aspektima, koji se mogu razlikovati u svijesti pojedinca«. Ne postoji »središnja ideja« ili »ideja vodilja« izvan tog konteksta. Jedna istina

⁶ Nasuprot tomu, svođenje umnoga na zbiljsko i zbiljskoga na umno protuslovi razumijevanju punine Istine utjelovljene i objavljenje u konkretnoj, povijesnoj osobi Isusa Krista.

⁷ Gotovo polovicu *Eseja* Newman je rezervirao za primjere i ilustracije kriterija razvitka kršćanskog nauka. Usp. *Isto*, 207-444. I drugi autori su analizirali Newmanov *Esej*. Spomenut ćemo samo neke dobre analize koje su nam bile korisne u pisanju ovog rada: Drew MORGAN, Hermenutical Aspects of John Henry Newman's Essay on the Development of Christian Doctrine, u: *Horizons*, 16 (1989.) 2, 223-242; Bogdan DOLENC, Newman's Essay on the Development of Christian Doctrine: Its Genesis and its Enduring Relevance, u: *Bogoslovni vestnik*, 71 (2011.) 4, 525-541; Brendan MURPHY, The Development of Doctrine. Is Catholic teaching a corruption of the »simple« Gospel?, u: *The Catholic Answers*, 42 (2010.) 4, 16-18.

⁸ John Henry NEWMAN, *An Essay on the Development of Christian Doctrine*, 37-38.

⁹ Ili pak da je »ideja dobrote ono što daje istinu predmetima spoznaje i moć spoznaje onome što spoznaje«. Ili kako na istom mjestu ističe Platon: »ako budeš držao, da je ideja dobrote uzrok znanja i istine, istine koja se spoznaje umom, te da je oboje i spoznaja i istina nešto tako lijepo, ali da je sama dobrota nešto što je još ljepše od toga obojega, onda ćeš pravo držati«, PLATON, *Država*, Zagreb, 1997., 509e.

koja se pojavljuje samo pojedinačno, partikularno u pojedinačnim aspektima jest ono što Newman zove »ideja« u punom smislu te riječi. To je ideja koja se razvija i tako treba razumjeti ideju kršćanskog razvitka.¹⁰

U tom kontekstu, kao što ne postoji jedna »središnja ideja« platonizma izvan konteksta tako isto ne može postojati ni jedna »središnja ideja« kršćanstva. Prema Newmanu bilo koja tvrdnja o kršćanstvu uzeta zasebno kao nekakva »središnja ideja« bila bi neadekvatna jer ni jedan stav koji čovjek može izreći ne može do kraja iscrpiti Istinu.¹¹ Rekli bismo da se naš um odnosi prema idejama poput nekakve gladne životinje koja je ugrabila svoj plijen. On ih komparira, suprotstavlja, preuzima, analizira, preokreće. Naš um je prema Newmanu vrlo aktivan, u onom smislu kako će to kasnije primijetiti i Edmund Husserl, koji govori o »intuiciji esencije«, o tomu da u spoznaji mi polako prilazimo objektu ili iskustvu uočavajući njegove različite profile, tj. »aspekte«, kako to kaže Newman. Za Husserla »intuicija esencije« ne znači samo tek nešto promatrati nego on govori o tomu da se um zapravo kreće oko objekta, sagledava ga iz različitih perspektiva da bi utvrdio što neka stvar jest, a što je ujedno bit fenomenološke metode.¹² Na taj način, promatrajući objekt s različitih pozicija naš um postaje objektivniji u svojim prosudbama.

Kao što vidimo, principi razvitka različitih društvenih ideja za koje on donosi brojne primjere u *Eseju*, prema Newmanu su slični razvitku kršćanskog nauka, što ukazuje na važnost analogije u razumijevanju razvitka kršćanskog nauka. Čak štoviše, u Newmanovoj filozofsko-teološkoj misli posebno je važan princip analogije, koji je odavno prisutan u kršćanskoj misli, a Newman se s tim principom susreće kao mladić proučavajući misao anglikanskog biskupa Josepha Butlera.¹³

1.2. Analogija razvitka života i ideja

Butler naglašava da je dovoljno da čovjek istraži stvarni, ne imaginarni svijet kakvog poznaje na temelju iskustva i vidjet će da objava funkcionira po istim

¹⁰ Usp. John Henry NEWMAN, *An Essay on the Development of Christian Doctrine*, 34.

¹¹ Usp. *Isto*, 35; Walter Jackson ONG, *Newman's Essay on Development in Its Intellectual Milieu*, 10-11.

¹² Usp. Edmund HUSSERL, *Logische Untersuchungen*, I, II, Halle, 1921., 124-125. O tomu više vidi u: Emmanuel LEVINAS, *The Theory of Intuition in Husserl's Phenomenology*, Evanston, 1995., 97-120.

¹³ Joseph Butler (1692. – 1752.) poznat je po djelu *The Analogy of Religion to the Constitution and Course of Nature*. Butler je ponajviše tim djelom utjecao na Newmana. Usp. Joseph BUTLER, *The Analogy of Religion to the Constitution and Course of Nature*, London, 1897.

onim principima po kojima funkcionira realni svijet.¹⁴ To je upravo analogija zemaljskoga i nebeskoga, naravnoga i nadnaravnoga, analogija objave i prirode, koju Butler suprotstavlja deizmu njegova vremena. Na tom tragu Newman će tvrditi da je moguć razvitak kršćanskog nauka bez da se to smatra novom objavom. Osim toga, Newman tumači kršćanski nauk kao živu ideju koja kao i organski svijet te sve druge žive ideje raste i razvija se pa je neprestano u interakciji s drugim idejama, što je također znak njegove vitalnosti.

Butlerova analogija je Newmanu potvrdila važnost sakramentalnosti ovog svijeta koji je »aktivno i živo svjedočanstvo nadnaravne dimenzije« s čime se Newman dobro upoznao istražujući crkvene oce.¹⁵ U načelu, možemo reći da je Newman na tragu Butlera htio sačuvati analogno mišljenje od toga da postane nestvarno i sklizne u skepticizam. Za njega analogija pokazuje da slične poteškoće koje nalazimo u istraživanju prirode možemo očekivati i kada je u pitanju istraživanje objavljene religije. Prema tome, za našega autora je važna analogija ljudskog intelekta i organskog života, pa će stoga Newman posebno staviti naglasak na istraživanje materijalne stvarnosti, jer materijalne stvari su za njega sredstva preko kojih Bog prenosi na nas svijest o svojoj prisutnosti i moći.

U tom smislu on započinje raspravu u *Eseju* analogijom ideja i organskog života naglašavajući da je kršćanska ideja živa, aktivna, »aktivni princip«. Govori o vitalnosti svojstvenoj materijalnim bićima, onoj koja označava rast, povećanje, asimilaciju i postupno dakako samorealizaciju. Ta vitalnost je za njega paralelna s razvitkom »ideje« pa zaključuje da se »ideja« širi po istim principima po kojima se razvijaju i materijalna bića. Taj razvitak opisuje upravo služeći se organskim pojmovima kao što su »klijanje« i »sazrijevanje« određene istine ili istine u sklopu »jednog golemoga umskoga polja«¹⁶. To uključuje, prije svega, »klijanje« i »sazrijevanje« u pojedincu, a onda »klijanje« i »sazrijevanje« u zajednici i ta dva aspekta su međusobno povezana.¹⁷ Drugim riječima, »ideja«

¹⁴ Taj argument imamo i u Svetom pismu (Prop 11,5; Iv 3,12), ali i u patrističkom razdoblju. Usp. Walter Jackson ONG, *Newman's Essay on Development in Its Intellectual Milieu*, 12-15.

¹⁵ Aleksandrijski platonizam ga je uvjerio da je potrebno promatrati onu stvarnost koja se nalazi onkraj akcidentalnoga i svih prikrivenosti materijalnog svijeta. O utjecaju patristike na Newmana vidi u: Šimo ŠOKČEVIĆ, *Filozofija obrazovanja J. H. Newmana*, Đakovo, 2017., 74-75.

¹⁶ John Henry NEWMAN, *An Essay on the Development of Christian Doctrine*, 38.

¹⁷ Ideja u društvu razvija se na isti način kao i misao u umu filozofa. Kao što sposobnosti osobe pridonose razvitku njegove ili njezine misli, tako se i ideja razvija u društvenom kontekstu kroz različite utjecaje koji time ujedno određuju i tijek povijesti. S obzirom na te različite čimbenike, društveni razvitak određene ideje uključuje konflikte, ali i

se potpunije realizira tako što ju potvrđuje više umova, tj. za Newmana je osobito važan društveni aspekt razvitka koji implicitno uključuje individualni.¹⁸

Dakako, kao što forma ili duša pojedinačnog organizma nije od početka odmah u potpunosti aktualizirana, kao što će biti u zreloj fazi egzistencije, analogno tomu, onaj koji posjeduje određenu ideju, ne posjeduje ju odjednom u potpunosti, nego će ju posjedovati tijekom vremena sve bolje, potpunije kako ona bude u njemu »dozrijevala« i »sazrijevala«. Analogiju osobnog i društvenog razvitka života i ideja Newman primjenjuje i na razvitak kršćanskog nauka sa svim njegovim specifičnostima, gdje je važno pomiriti nepromjenjivost i razvitak, tradiciju i rast. U tom smislu rekli bismo da *Esej* nije samo povijesno-teološko nego i filozofsko djelo jer je u njegovu središtu metafizički problem koji se odnosi na pokušaj pomirenja onoga što je identično samome

pomirenje različitih aspekata: osobnih, društvenih, nacionalnih, funkcionalnih, gdje se upravo potiču borbe i tenzije u intelektualnom životu društva. Stoga će Newman reći za Crkvu da su »napadi na Crkvu«, zapravo »njezin dokaz«. Tenzije između tih čimbenika čuvaju ideju od opasnosti pretjerivanja u bilo kojem smislu, što je dakako važno za skladan razvitak društva. Također iznimno je važno za razumijevanje osobnog i društvenog razvitka poznavati i milje u kojem se neka ideja razvija, te je važno da ideja ima i određene praktične posljedice, da je, da tako kažemo, usidrena u konkretnome. Tako Newman općenito opisuje proces razvitka ideja u društvenom kontekstu. No on se bavi i određenim posebnim oblicima razvitka ideja, o čemu ćemo također samo sažeto. Prvi je »matematički« razvitak, koji za Newmana i nije pravi oblik razvitka, nego tek kako kaže »jednostavna evolucija«. Naime, razvitak nije matematičko-logička operacija. Za njega se pojam »razvitak« odnosi na nešto akcidentalno, složeno i konkretno, gdje postoji puno nepredvidivih čimbenika. Stoga, prvi oblik razvitka u strogom smislu te riječi je »politički« razvitak jer je pod utjecajem brojnih izvanjskih i društvenih događanja. Politički razvitak zadovoljava Newmanove kriterije istinskog razvitka i pod utjecajem je karaktera pojedinih vladara, ovisi o ishodima ratnih sukoba i o brojnim svjetskim uzročnim čimbenicima. U tom kontekstu Newman navodi i »povijesni« razvitak odluka koje počivaju na činjenicama, osobama i događajima, kao što su npr. kanonizacija svetaca ili oblikovanje kanona Svetoga pisma. To je dugačak proces razvitka, gdje se pojavljuje određen pogled iz mase znakova, indikacija i svjedočanstava koji se kao takav širi unutar zajednice. U tim slučajevima glavni čimbenik razvitka je zajednički sud. Također naš autor navodi i važnost »moralnog« razvitka koji ovisi o moralnim dispozicijama i našoj moralnoj formaciji, a važan mu je i »metafizički« razvitak koji se zasniva na implicitnom razumijevanju stvarnosti, koje je povezano s intuicijom. Usp. *Isto*, 41-54.

¹⁸ Walter Jackson ONG, *Newman's Essay on Development in Its Intellectual Milieu*, 16. U povijesti razvitka kršćanskog nauka važno je kako konceptualiziramo intuitivno, konkretno i realno doživljenu istinu. To često niti je svjesno, niti je posljedica jednoga čina, ne dolazi samo od pojedinca i često je tu važna čitava zajednica i naraštaji, ali i kulturno okruženje kroz koje se određena vjerska istina formulira. Tako npr. da bismo poznavali teologiju crkvenih otaca nije najvažnije, ali je dobro da poznamo platonizam i neoplatonizam. Ideje se razvijaju u živoj igri umova. Tako npr. nauk o Presvetom Trojstvu sigurno da je implicitno prisutan u Svetome pismu i trebalo je vremena da se on razvije od Svetog pisma preko Augustinova djela *De Trinitate* i dođe do izvrsne rasprave kod sv. Tome Akvinskog u njegovoj *Teološkoj sumi*. U tom smislu moglo bi se reći da sv. Augustin i sv. Toma Akvinski bolje razumiju i bogatije izriču nauk o Trojstvu od primjerice sv. Petra.

sebi, nepromjenjivo, a što ujedno raste i razvija se, te se tako u određenom smislu mijenja.¹⁹ Temeljno pitanje unutar *Eseja* jest kako odrediti istinitost razvitka pojedine vjerske istine? Naime, povijest pokazuje da se objava razvija, a taj se razvitak može odvijati u dvama suprotstavljenim smjerovima. Kako znati koji je istinit? Kao odgovor na to pitanje Newman nam donosi temeljne kriterije po kojima možemo prepoznati konzistentan razvitak organizma, ali i bilo koje društvene ideje, a analogno tomu i kršćanskog nauka. Nabrojiti ćemo i primjerima pojasniti Newmanove kriterije razvitka ideja, kojima je temeljna platforma i polazište, konkretan, materijalan i realan život.

¹⁹ Jan Hendrik Walgrave kroz analizu Newmanova *Eseja* i drugih Newmanovih tekstova pokazuje da je razvitak kršćanskog nauka specifičan, iako se tradicija katoličke vjere razvija na osnovama naravnog reda stvarnosti. Specifičnost kršćanskog nauka proizlazi iz toga što vjera proizlazi iz objave, ne iz naravnoga iskustva i postupni razvitak njezina razumijevanja proizlazi iz djelovanja Duha Svetoga. U tom smislu tijek razvitka je pod utjecajem različitih čimbenika, od kojih je na prvom mjestu »dogmatski autoritet«. To je po Walgraveu ujedno i najvažniji od svih utjecaja. Kršćanstvo je objavljena religija i kao takvo obraća se svim ljudima. Stoga njezin temeljni princip nije savjest koju svatko ima, nego izvanjski autoritet. Taj autoritet se prije svega nalazi u Svetome pismu, koji je glavni izvor objave. No, činjenica je da ni jedna forma religijskog života ne može opstati ako se isključivo zasniva na individualnoj savjesti. Savjest zahtijeva božanski autoritet koji je izvan nje. Crkvu vodi Duh Sveti i u tom smislu on ju unutar procesa razvitka nauka štiti od deformacija i padova kojima je po naravi izložena. *Ecclesia docens* ima tu snagu da može proglasiti dogmu. Stoga, postojanje nepogrešiva autoriteta u Crkvi daje poseban karakter razvitku kršćanskog nauka. Također jedan od uzroka, pokretača razvitka su i »hereze«. Uloga hereze, po Walgraveu, nije u tome da bi je kasnije »crkveni autoriteti odbacili«. Nekada je to, kako kaže, »nezreli razvojni oblik koji će tek kasnije biti opravdan«. Misao se u Crkvi polako otkriva i u nju je utkan cjelokupan život zajednice, no činjenica je da hereza obično ide prečicom, ona ide sama i razvija se u izolaciji od Crkve. Stavovi heretika često sadrže mnogo istine, no to čine na pretjeran način i nezrelo te tako narušavaju puninu vjere. Također za razvitak kršćanskog nauka vrlo je važan tzv. *sensus fidelium*. Primjerice između Koncila u Niceji (325.) i onoga u Konstantinopolu (381.) biskupi su bili podijeljeni te u velikoj mjeri osvojeni herezom, no vjera običnih ljudi, vjernika laika ostala je snažna i nepoljuljana te je upravo ona iznjedrila to da na kraju pobijedi pravovjerje. Na četvrtom mjestu za razvitak kršćanskog nauka važna je i teologija kao takva. U teologiji osim dogmi dakako postoji čitav opseg slobodne misli koja nema dogmatsko u sebi, koja nije do kraja definirana i gdje teolozi promišljaju kao i drugi znanstvenici o nekim pitanjima koja nisu strogo definirana. Teološka spekulativna misao podložna je korekcijama nepogrešiva autoriteta i kao takva nužna je za život religije i manifestira se u povijesti. Katolička Crkva je kao arena u kojoj se konstantno događa interakcija autoriteta i razuma. U kontekstu razvitka kršćanskog nauka važno je i »crkveno upravljanje«. Crkva prema Walgraveu ima tri funkcije: »teološku, religijsku i administrativnu«, a njihovi temeljni principi su: »istina, pobožnost i korisnost«. Svaka od njih krije i određenu opasnost, tako je opasnost prve »racionalizam, druge praznovjerje, a treće despotizam«. Zato je kod upravljanja potrebna razboritost i kvalitetan uvid. Također važan aspekt je i »različitost nacija«, pod čime prije svega misli na različitost u mentalitetu, načinu razumijevanja, što treba posebno uzeti u obzir. Usp. Jan Hendrik WALGRAVE, *Newman the Theologian. The Nature of Belief and Doctrine as Exemplified in His Life and Works*, New York, 1960., 180-190.

1.3. Kriteriji razvitka ideja

Prvi kriterij je »očuvanje istovjetnosti« i odnosi se na kontinuiranu prisutnost glavne ideje unatoč promjenjivim izvanjskim izričajima.²⁰ Sa sigurnošću možemo govoriti o razvitku nauka ako glavna ideja ostala nepromijenjena, unatoč promjenama koje nauk doživljava kroz vrijeme. Drugim riječima, bilo kakve izmjene u izvanjskim izričajima ideje ne bi nas smjele voditi prema zaključku da je riječ o razvitku esencijalne ideje. Da bi to ilustrirao, Newman se služi analogijom biološkog rasta te ističe da i u biološkom svijetu dijelovi određenih razvijenih bioloških oblika korespondiraju sa svojim rudimentima. Npr. potpuno razvijena ptica nastala je razvitkom iz jajeta, iako ptica i jaje nemaju fizičku sličnost.²¹

Drugi kriterij je »kontinuitet načela«²², sukladno kojem da bi razvitak bio autentičan on mora sačuvati načelo od kojeg je potekao. Naime, nauk može rasti i razvijati se, no načela su trajna. U kršćanstvu takva fundamentalna istina ili načelo za Newmana je utjelovljenje, jer iz njega proizlaze druga načela kao što su: »dogma«, »vjera«, »sakramenti«, »Sveto pismo«, »milost«, »askeza«, »zlo koje sa sobom nosi grijeh«, »posvećenje tijela i materije«.²³ Referirajući se na ta načela, Newman ističe da, iako je razvitak nauka u Crkvi u skladu s tim vječnim načelima, različite hereze s vremena na vrijeme mogu ih pokušati ugroziti, kao što je to npr. svojevremeno činio pelagijanizam, koji je Crkva prepoznala kao herezu i osudila to učenje.²⁴

Treći kriterij prema našem autoru je »moć asimilacije«²⁵. Pojašnjavajući taj kriterij, Newman ističe da u prirodi živa bića karakterizira rast, a ne stagnacija i da se taj rast upravo događa zahvaljujući tomu što organizam asimilira određene supstance iz prirode. Npr. kao ljudska bića mi se razvijamo tako

²⁰ Usp. John Henry NEWMAN, *An Essay on the Development of Christian Doctrine*, 171. Više o primjeni prvog kriterija na primjerima Crkve prvih stoljeća, a posebno IV., V. i VI. stoljeća vidi u: *Isto*, 207-322.

²¹ Usp. *Isto*, 172-178.

²² *Isto*, 178. O primjeni toga načela vidi u: *Isto*, 323-355.

²³ *Isto*, 325-326.

²⁴ Usp. *Isto*, 179 -185. Prva dva kriterija, po našem mišljenju, iznimno su važna kada je u pitanju razvitak određene ideje, a također i kada je u pitanju razvitak kršćanskog nauka jer je njihova temeljna zadaća očuvati stabilnost temeljne strukture vjere i izbjeći »promjenu paradigme«. Inače, ta sintagma »promjena paradigme«, kao što je poznato, potječe od Thomasa Kuhna, koji ju je prvi uporabio u svojem djelu *Struktura znanstvenih revolucija*, no koji se nikako ne može primijeniti na razvitak kršćanskog nauka, iako se koristi za objašnjenje temeljnih promjena kada su u pitanju teorijski oblici misli i društvenog ponašanja. Isus Krist je stalno jednak (usp. Heb 13,8) i to je paradigma koja je nepromjenjiva (usp. 1 Kor 3,11).

²⁵ *Isto*, 185. Primjenu toga vidi u: *Isto*, 355-382.

da u naša tijela unosimo, odnosno asimiliramo određene hranjive supstance, vodu, udišemo zrak.²⁶ Hrana, voda, zrak ne mijenjaju naš identitet na bilo koji način, već oni osiguravaju naš kontinuirani rast i razvitak. Za Newmana istinski razvitak nauka je sposoban asimilirati izvanjske stvarnosti, kao što su npr. nekršćanske filozofske istine u povijesti bez da one na bilo koji način ugroze kršćanski nauk. Zapravo se u procesu asimilacije te izvanjske stvarnosti transformiraju. Prema Newmanu što je snažnija i neovisnija ideja, veća je njezina moć i sposobnost asimilacije izvanjskih ideja i pojmova bez da se na bilo koji način ugrozi njezin identitet. Tako je npr. kršćanska teologija preuzela određene filozofske pojmove i kategorije grčke kulture. Ti oblici mišljenja bili su od pomoći Crkvi u definiranju vjerskog nauka. Taj kriterij, rekli bismo, vrlo jasno pokazuje kako je katolički nauk živ i kako raste. On ne odbacuje nove, svježije ideje, ali ih proučava oprezno da bi asimilirao ono što je dobro.²⁷

Četvrti kriterij jest »logička dosljednost«²⁸. Pod tim kriterijem Newman smatra da se nauk koji je Crkva definirala, iako vremenski udaljen od svojih temelja, može smatrati zdravim razvitkom ukoliko se može dokazati da je taj nauk logički ishod izvornog učenja. Taj se proces može usporediti s rastom drveta. Netko bi promatrajući drvo hrasta mogao zaključiti da ono nema nikakve veze sa žirom, a zapravo znamo da je drvo hrasta logički slijed razvitak žira. Naime, s vremenom žir pušta korijene, usmjerava se prema suncu, razvija grane i lišće. Svaki korak na tom putu je logički razvitak prethodnog koraka. Jednaka stvar se događa i kada je u pitanju istinit nauk. Kao primjer toga Newman navodi dogmu o čistilištu. Naime, izvorno učenje Krista i apostola uključivalo je inzistiranje na savršenosti i ona je nužna da bi se ušlo u raj i da bi se uživalo u Božjoj prisutnosti. No, stvarnost je takva da mnogi iako umru u prijateljstvu s Bogom, stanje njihove duše je takvo da su daleko od savršenosti. Stoga je potreba za čistilištem nakon smrti prije ulaska u raj, logički nužna. Prema tome, i četvrti kriterij je potpuno jasan. Naime razvitak se mora događati logički od prethodnih oblika i ne smije biti njima kontradiktoran. To je, dakako, slično drugom kriteriju, osim što ovaj kriterij promatra sadašnji razvitak i provjerava je li razvitak logičan ili nelogičan, a to je li logičan ili nije ovisi o sržnom nauku ili moralnom učenju od kojeg kreće.²⁹

²⁶ Tu vrijedi vrlo jednostavno pravilo da kada prestanemo asimilirati prirodu, priroda asimilira nas. No, taj kriterij ukazuje i na još nešto važno, a to je da Crkva ne treba strahovati od kulture i susreta sa suvremenom kulturom, nego treba nastojati asimilirati ono najbolje od te kulture.

²⁷ Usp. *Isto*, 186-189.

²⁸ *Isto*, 189. O primjeni toga kriterija vidi u: *Isto*, 383-399.

²⁹ Usp. *Isto*, 189-195.

Tako dolazimo do petog kriterija koji je »anticipacija onoga što će se ostvariti u budućnosti«, što je na neki način posljedica prethodnog kriterija.³⁰ Sadašnji nauk implicira kasniji razvitak, tako da istinski razvitak ima određenu logičku povezanost s izvornim pokladom vjere bez obzira koliko možda maglovita bila ta prvotna forma razvitka. Organizam, pa tako i nauk, sadrži u sebi klicu budućeg razvitka. Npr. poznato je da je Crkva u IV. stoljeću na Nicejskom koncilu proglasila da je Isus Krist Sin Božji, Bog i da je istobitan s Ocem. To ne nalazimo eksplicitno u Svetom pismu, no ta točka nauka nalazi se implicitno u Bibliji kao i u starim formulama krštenja u Crkvi.³¹

Šesti kriterij za Newmana je »očuvanje dobroga iz prošlosti«³². Drugim riječima, možemo govoriti o zdravom razvitku onda ako nauk o kojem govorimo počiva na razvitku nauka koji mu je prethodio, često ga pojašnjavajući i osnažujući. Razlika između Apostolskog vjerovanja i Nicejskoga vjerovanja izvrsna je ilustracija toga. Naime, kada usporedimo ta dva vjerovanja, shvaćamo da, iako je Nicejsko vjerovanje duže, ono ni na koji način ne mijenja obrasce Apostolskog vjerovanja. Ono se još dalje osnažuje i tumači. Zaključno, mogli bismo reći da je prema šestom kriteriju važno da razvitak sačuva ono prošlo, a ne da ga uništi. To bi značilo da dok se pitamo je li razvitak nauka valjan, mi se zapravo pitamo uništava li on ono što je bilo prije. Ako to čini, onda se tu nije riječ o razvitku.³³

Sedmi kriterij odnosi se na »trajnu snagu« (organizma, analogno tomu i nauka).³⁴ Sve dok nauk zadržava život i vitalnost, njegov razvitak je osiguran, tj. dok ima snage da nadvlada sve bolesti koje mu prijete. To jednostavno znači da su istinske ideje u stanju izdržati test vremena, dok hereze i poluistine jednostavno nemaju tu snagu. One, prema Newmanu, izumiru.³⁵ Tu se baš i ne bismo do kraja složili s Newmanom jer znamo da određene hereze možda samo naizgled izumiru, ali se ponovno vraćaju.³⁶

³⁰ Usp. *Isto*, 195. Brojne primjere primjene toga vidi u: *Isto*, 400-418 (djevičanstvo, štovanje anđela i svetaca...).

³¹ Usp. *Isto*, 195-199. Npr. dogma o bezgrešnom začeću Blažene Djevice Marije je anticipirana u ranijoj dogmi o djevičanstvu Blažene Djevice Marije. Bezgrešno zaćeće je jednostavno dublje razumijevanje ideje da je Marija očuvana od ljage grijeha.

³² *Isto*, 199. Primjena toga vidi u: *Isto*, 419-436.

³³ Usp. *Isto*, 199-203.

³⁴ Usp. *Isto*, 203. Primjere primjene toga vidi u: *Isto*, 437-444.

³⁵ Usp. *Isto*, 204-206. Tu vrijedi princip da ako nešto nije od Boga, ono će se vremenom nestati, a ako je od Boga, ono će potrajati. Međutim jasno je da postoje hereze koje imaju taj zanos i traju dosta dugo te se javljaju s vremena na vrijeme.

³⁶ Npr. neopelagijanizam o kojem govori papa Franjo. Usp. Papa FRANJO, *Gaudete et exsultate. Apostolska pobudnica o pozivu na svetost u suvremenom svijetu*, Zagreb, 2018., br. 47-62.

Newmanovi kriteriji koje smo naveli možda i ne mogu zadovoljiti neka visoka teološka očekivanja koja bi do kraja objasnila razvitak kršćanskog nauka, no Newman tomu i ne teži, odnosno on ih donosi prije svega zbog toga što želi pokazati kako doći do ideja koje su plauzibilne i vrijedne daljnjeg razmatranja, od onih koje to nisu, odnosno koje su nerazumne i sumnjive. Ti kriteriji dakako nisu dostatni. Nužna su i druga jamstva, a to su: Sveto pismo, *sensus fidelium*³⁷, *crkveno učiteljstvo*, *papa i koncili*.³⁸ Istaknuli bismo da ti Newmanovi kriteriji kao i zaključci do kojih dolazi u *Eseju* pokazuju nešto još važnije, a to je da ne možemo staviti po strani materijalnu stvarnost i onda očekivati da ćemo razvijati vlastiti intelekt i osobnost. Ako bismo tako razmišljali u kategorijama dihotomije materije i duha, mi se zapravo nikada ne bismo mogli kretati od materijalnoga prema duhovnome, a s druge strane ne bismo se mogli koristiti duhovnim u vrednovanju materijalnoga. Materijalist bi tako bio potpuno uvjeren da je njegov svijet sam sebi dovoljan.³⁹ Stoga vidimo da je princip analogije omogućio Newmanu da šire i cjelovitije percipira stvarnost, odnosno pomogao mu je da shvati sve zamke navedene dihotomije. I zbog toga smatramo da je *Esej* filozofsko djelo, a u prilog tomu ide i činjenica da on sa svojim oponentima, protestantima i anglikancima, ne raspravlja o sadržaju objave, već poziva i jedne i druge da punije i »cjelovitije sagledaju stvarnost«⁴⁰.

Walter Jackson Ong u svojoj analizi *Eseja* ističe kako Newman smatra da protestanti i anglikanci najviše griješe u tom što se oni prema istini objave ponašaju onako kako se ljudski um zapravo ne bi trebao ponašati, a to je monolitno subjektivistički. Ljudska bića dolaze do istine preko suda, a sud, nije, znamo, ističe Ong, još prema Tominu shvaćanju, »samo spoj čistih formi«. Naši pojmovi su forme, ali mi ih ne možemo uvijek uporabljivati čisto kao forme. Da bismo ih stavili u uporabu, moramo od njih načiniti sudove, tj. »mehanizme u kojima su dva pojma u materija-forma odnosu, subjekt kao materija kao nešto nedeterminirano i predikat kao forma, kao ona koja određuje«. Materija sama u sebi je često »intelektualno zatamnjena«, no sud samim time što reproducira materija – forma odnos sadrži u sebi oznake

³⁷ Suglasje između *ecclesia docta* i *ecclesia docens* iznimno je važno, no ponekad se dogodi u povijesti da primjerice određenu dogmu snažnije prihvaća *ecclesia docta*.

³⁸ Nepogrešivi autoritet iznimno je važan kada je potrebno definirati što je razvitak, a što devijacija nauka. Kao u sportu, važno je da sudac održava ravnotežu u igri, da dopusti da se igra razvije. U tom smislu znamo da su najbolje one utakmice u kojima se poslije razgovara o igri, a ne o sudcu.

³⁹ Usp. Walter Jackson ONG, Newman's Essay on Development in Its Intellectual Milieu, 34.

⁴⁰ Isto, 23.

materijalnosti i u tom smislu nije potpuno inteligibilan. Tako svaki sud koji donosimo zapravo dodiruje biće u tom »neinteligibilnom i inteligibilnom aspektu«. Upravo u tom smislu Newman ukazuje, smatra Ong, na »svijest o važnosti razvitka naravnih ideja i dakako svijest o materijalnoj komponenti u ljudskom intelektu« pod prizmom analogije između ljudskog intelekta i organskog, ali i anorganskog života.⁴¹

2. Komodifikacija materije i razvitak kršćanskog nauka

Naše znanje je »unutar materijalnog bića i usmjereno je primarno prema materijalnom biću. Nikada ono nije čisto intelektualno, kao što ni mi nismo čisto duhovna bića.« Stoga je vidljivo da se Newman suprotstavlja filozofskoj tradiciji koja nerijetko promatra ljudski intelekt kao čisti intelekt. Na toj idealističkoj tradiciji počiva i monolitni racionalizam te antidogmatizam.⁴² Stoga nam se iz navedenoga nameće teza da bez razumijevanja smisla i značenja materije mi nismo u stanju razumjeti razvitak kršćanskog nauka, ali i općenito razvitak ideja u osobnom i u društvenom životu.

Kao što vidimo, nasuprot idealizmu, Newmanu je posebno bilo važno povezati ljudski intelekt s materijalnom stvarnošću, što je zapravo u korijenu kršćanske filozofije, onoga tomističkoga, da sva naša »spoznaja kreće od osjetila«. To posebno biva vidljivo i u drugim njegovim djelima, od kojih možemo spomenuti *Gramatiku pristanka* u kojoj govori o razlici, ali i sintezi pojmovnog i realnog shvaćanja stvarnosti, u raspravi o »smislu za izvod« (*the illative sense*). Naime, kada bismo samo »realno« dohvaćali, bez »pojmovnoga«, naš svijet bi bio poprilično ograničen. »Pojmovno dohvaćanje« je važno za vjeru i zapravo »pojmovno« i »realno« u Newmanovu razumijevanju trebalo bi se shvaćati ne kao antagonizam, nego kao komplementarnost i polaritet. Mislimo da bi

⁴¹ Usp. *Isto*, 19-20.

⁴² Usp. *Isto*, 23. Govoriti o razvitku kršćanskog nauka ni u kojem slučaju ne znači tumačiti povijesno kršćanstvo u pojmovima njemačkog idealizma, historicizma ili pak modernizma. Oni koji zastupaju takav stav, Boga doživljavaju kao apsoluta, kao ono što je transcendentalni, apriorni, subjektivni, nužni uvjet našeg iskustva i razumijevanja i koji nikada ne može biti objekt iskustva. Sve dok apsolut razumijevamo kao uvjet naše misli i jezika, on se ne može izricati u riječima i pojmovima. U tom kontekstu dogme se krivo shvaćaju kao samo privremene pojmovne formule koje daju izričaj promjenjivim religijskim osjećajima koje pronalazimo u kolektivnoj svijesti Crkve. Takvo razumijevanje je u kontradikciji s puninom Istine koja je prisutna u povijesnoj osobi Isusa Krista, utjelovljene Božje Riječi. Ako bismo svoju vjeru temeljili na principima njemačkog idealizma, mi zapravo nikada ne bismo ni vjerovali u stvarnog, osobnog Boga. Čin vjernika, ne počiva na sudu, nego u samoj stvari. No, obrasci vjere svakako da se oslanjaju na znanje o Bogu, to nisu samo nekakvi slučajni izričaji naše subjektivne svijesti o Bogu.

se Newman u potpunosti složio da je »realno dohvaćanje« bez »pojmovnoga« slijepo i da je »pojmovno dohvaćanje« bez »realnoga« isprazno.⁴³

Stoga se Newman, s obzirom da je svaki oblik monolitnosti ljudskog uma bio problematičan, zalagao za jedinstvo umnoga i realnoga, materijalnoga, konkretnoga. U tom smislu materijalistički i pozitivistički um XIX. stoljeća Newmanu je predstavljao problem. Mogli bismo reći da je naš autor imao puno dublje shvaćanje ljudskog uma, koji on naziva »materijalističkim«. Problem materijalističkog uma nije u tome što on previše pozornosti posvećuje materijalnoj stvarnosti. Problem je što on »preusko gleda na materijalnu stvarnost«⁴⁴. S obzirom na to da Newman u *Eseju* naglašava važnost boljeg uočavanja i pažanja materijalne komponente unutar ljudskoga intelekta, zanimljivo je danas, više od sto i pedeset godina poslije, pogledati gdje smo mi kada je u pitanju razumijevanje razvitka kršćanskog nauka.

Naime, svjedoci smo brojnih nesporazuma i problema u razumijevanju razvitka kršćanskog nauka, koji, rekli bismo da ne polaze kao u Newmanovo vrijeme samo od necjelovita uočavanja materijalne komponente unutar ljudskog intelekta, nego od toga što materija za nas danas sve više gubi smisao. Držimo da je to posljedica višestoljetnog bavljenja materijom u dihotomijskom odnosu prema duhu, što je još Newman svojedobno zapazio. No, ako idemo korak dalje ili točnije rečeno, razdoblje dalje, primijetit ćemo da jedan od glavnih razloga u nerazumijevanju razvitka kršćanskog nauka nije samo u polovičnom pristupu materiji. Smatramo da je problem još dublji, a sastoji se u komodifikaciji te iste materije u tom smislu da se ona pretvara u tržišnu robu do te mjere da gubi svoju bit i svoje izvorno značenje. Pokušat ćemo tu komodifikaciju materije o kojoj govore i brojni suvremeni filozofi i sociolozi prikazati na način da taj fenomen stavimo u odnos s razvitkom kršćanskog nauka, gdje dakako ne ćemo moći iscrpiti svu složenost te problematike.⁴⁵

⁴³ Usp. John Henry NEWMAN, *An Essay in Aid of a Grammar of Assent*, London, 1874., 259-287.

⁴⁴ Walter Jackson ONG, *Newman's Essay on Development in Its Intellectual Milieu*, 35.

⁴⁵ Pojam komodifikacije nije potpuno novi pojam u filozofiji i samo ćemo kratko prikazati najznačajnija djela koja se bave tom problematikom. Koliko je nama poznato, relevantna literatura ne poznaje njegovu komparaciju s razvitkom kršćanskog nauka, a posebno ne kad su u pitanju Newmanovi kriteriji razvitka. Smatra se da je taj pojam skovao Marx, no to i nije sasvim precizno, ali je svakako točno to da su njegove teze o alijenaciji radnika dobrim dijelom u temelju tog pojma, tako da nakon Marxa neizravno o tom problemu pišu ponajprije neomarksistički filozofi: Max Horkheimer, Theodor Adorno i Herbert Marcuse. Usp. Max HORKHEIMER – Theodor ADORNO, *Dijalektika prosvjetiteljstva*, Sarajevo, 1989.; Herbert MARCUSE, *Čovjek jedne dimenzije*, Sarajevo, 1989. Na navedeni problem neizravno upozoravaju u svojim djelima i sociolozi Max Weber, te Georg Simmel. Usp. Georg SIMMEL, *Filozofija novca*, Sremski Karlovci, 2004.; Max

Danas se na sve strane govori o krizi duha, ali čini se da je zapravo problem u krizi materije, koja je ozbiljnija od kriza duha. To potvrđuje Newman, ali i neki kršćanski filozofi. Spomenut ćemo Fabricea Hadjadja, koji na jednom

WEBER, *Protestantska etika i duh kapitalizma*, Zagreb, 2006. Posebno se ta tematika istražuje u sociološkim krugovima, gdje bismo spomenuli utjecajna djela Johna Kennetha Galbraitha i Betty Friedan. Galbraith navodi kako proizvođači kroz marketing i prodaju »proizvode želju za dobrima« koja proizvode. To posebno na primjeru žena domaćica pokazuje Betty Friedan. Usp. John Kenneth GALBRAITH, *The Affluent Society*, New York, 1998.; Betty FRIEDAN, *The Feminine Mystique*, New York, 2001. Uz ta, da ih tako nazovemo, klasična djela koje se bave navedenim problemom, vrijedi spomenuti još djelo: Daniel BELL, *The Cultural Contradictions of Capitalism*, New York, 1996. Navedena djela uglavnom se usredotočuju na materijalna pitanja klase i proizvodnje, dok suvremene teorije izravno stavljaju naglasak baš na pojam komodifikacije. Tako se unatrag trideset godina dosta govori o tzv. »simboličkoj funkciji materijalnih dobara«. Usp. Grant McCRACKEN, *Culture and Consumption: New Approaches to the Symbolic Character of Consumer Goods and Activities*, Bloomington, 1988.; Arjun APPADURAI (ur.), *The Social Life of Things*. New York, 1986.; Daniel MILLER, *Material Culture and Mass Consumption*, New York, 1987. Također mnoge suvremene teorije koje govore o komodifikaciji dovode u vezu konzumerizam i postmodernu. Usp. Jean BAUDRILLARD, *La Société De Consommation*, Paris, 1970.; Zygmunt BAUMAN, *Work, Consumerism and the New Poor*, Philadelphia, 1998. Jedna od utjecajnih studija koja govori o komodifikaciji u tom kontekstu je zasigurno: Pierre BOURDIEU, *La Distinction: Critique sociale du jugement*, Paris, 1979. U njoj Bourdieu donosi teorijska stajališta o odnosu materijalnih dobara i klasa. Iako mnogi autori govore o tome da početke komodifikacije treba datirati u vrijeme industrijske revolucije, postoji jedan dio autora koji misle drukčije, tj. smatraju da su se konzumerizam i komodifikacija javili ranije, u XVIII. stoljeću, a neki začetke konzumerizma i komodifikacije pronalaze u XV. stoljeću. Usp. Neil McKENDRICK I DR., *The Birth of a Consumer Society: The Commercialization of Eighteenth-Century England*, Bloomington, 1982.; Chandra MUKERJI, *From Graven Images: Patterns of Modern Materialism*, New York, 1983.; Rosalind WILLIAMS, *Dream Worlds: Mass Consumption in Late Nineteenth Century France*, Berkeley, 1981.; Cary CARSON I DR. (ur.), *Consuming Interests: The Style of Life in the Eighteenth Century*, Charlottesville, 1994. Komodifikacija je dakako i etički problem. I tu bismo spomenuli neke značajne studije poput: Elizabeth ANDERSON, *Value in Ethics and Economics*, New York, 1993.; Amartya Kumar SEN, *On Ethics and Economics*, Blackwell, 1987. Osim toga, brojni sociolozi upozoravaju i na opasnosti komodifikacije djetinjstva i mladosti, što je vrlo aktualan problem. Usp. Shirley STEINBERG – Joe KINCHELOE, *Kinderculture: The Corporate Construction of Childhood*, Boulder, 1997.; Stephen KLINE, *Out of the Garden: Toys and Children's Culture in the Age of TV Marketing*, London, 1993.; Ellen SEITER, *Sold Separately: Parents & Children in Consumer Culture*, New Brunswick, 1993.; Henry GIROUX, *Channel Surfing: Racism, the Media, and the Destruction of Today's Youth*, New York, 1997.; Elizabeth CHIN, *Purchasing Power: Black Kids and American Consumer Culture*, Minneapolis, 2000.; Henry JENKINS, *The Children's Culture Reader*, New York, 1998.; Daniel Thomas COOK, *The Commodification of Childhood: Personhood, the Children's Wear Industry and the Rise of the Child-Consumer, 1917–1962*, Durham, 2004.; Alissa QUART, *Branded: The Buying and Selling of Teenagers*, New York, 2003. Dakako, literatura poznaje i one autore koji pozitivno gledaju na komodifikaciju. Usp. Tyler COWEN, *In Praise of Commercial Culture*, New York, 1998.; Milton FRIEDMAN, *Free to Choose: A Personal Statement*, New York, 1980.; Friedrich August von HAYEK, *The Road to Serfdom*, Chicago, 1994. Opširan popis literature koja se bavi tom problematikom vidi u: Edward SONG, *Comodification and Consumer Society: A Bibliographic Review*, u: *The Hedgehog Review. Critical Reflections on Contemporary Culture*, 5 (2003.) 2, 109-121.

mjestu ovako piše: »Kad netko izgubi dušu, i dalje postoji njegovo tijelo, koje tada postaje kao sidro, nada u povratak, da će se ta osoba obratiti, kroz tijelo i kroz osjetila da će se vratiti bližnjemu. Ali kada netko izgubi materiju, kada čovjek koji nije anđeo, napusti tijelo, kada se čovjek dematerijalizira, kako ćemo ga uhvatiti za ruku? Kako ćemo ga zagrliti, dodirnuti, biti u njegovoj prisutnosti? On doduše možda nije izgubio dušu, ali je izgubio bazu duše, si-drište duše, konkretnost, realnost, osjetilnost, dodir, tijelo.«⁴⁶

Jedan od najboljih primjera za to je, kako primjećuje Hadjadj, moderno sveučilište koje je sve dalje od svoje izvorne ideje, kako ju je vidio i Newman. Nastava na suvremenim sveučilištima sve je više *e*-nastava koju prate brojna informatička pomagala tako da ono što se prezentira na zaslonu nisu djela, nego skenirane slike djela ili sažeta djela. Suvremeno poučavanje prijenos je znanja, vještina i kompetencija i ne otvara nas toliko istini stvari. A da bismo se mogli otvoriti istini stvari, mi moramo biti okruženi stvarnim, konkretnim materijalnim stvarima, a mi smo to sve manje.⁴⁷

Taj gubitak dodira s materijalnom stvarnošću snažnije se aktualizirao pojavom industrijskog društva u Newmanovo vrijeme, a sve više dolazi do izražaja u današnjem informatičkom društvu. Taj gubitak materijalnoga vidljiv je i u poplavi umjetnih proizvoda koji imaju svrhu da zamjene određene materijalne predmete. Ti tzv. *fake*-proizvodi su npr. različite imitacije drveta koje bi trebale zamijeniti pravo drvo ili pak slike lijepih krajolika u što kvalitetnijoj rezoluciji na zaslonima naših uređaja koja bi trebala stvoriti ugođaj »kao da smo tamo«, a zapravo nismo tamo i uopće ne osjećamo pravo drvo ili pak pravu prirodu. To je upravo primjer gubljenja onog izvornog značenja materije danas.⁴⁸

Danas se puno raspravlja o uništavanju prirode, no nedovoljno se govori o tome da je velik problem i »tehnološka rekonstrukcija prirode« pa onda i same materije jer se mehanizacijom i informatizacijom proizvodnje gubi pravi

⁴⁶ Fabrice HADJADJ, Rediscovering the »Language of Wood«: Why Can't We Just Substitute »Be Fruitful and Multiply« with »Connect and Download«?, u: *Hummanum*, 2(2015.) 4, 7-16, ovdje 7-8. Hadjadj se u navedenom tekstu ne bavi Newmanom, niti spominje pojam komodifikacija, no zanimljivo je uočiti da upravo glavni naglasak stavlja na važnost shvaćanja biti materije kao takve za razumijevanje poruke evanđelja. Mi bismo na tragu Newmanova *Eseja* rekli da shvaćanje biti materije nije važno samo zato da bismo razumjeli poruku evanđelja, ono je važno i za shvaćanje cjelokupnog razvitka kršćanskog nauka.

⁴⁷ O biti Newmanove filozofije obrazovanja vidi u: John Henry NEWMAN, *The Idea of a University*, New Haven – London, 1996., 91-108.

⁴⁸ Usp. Fabrice HADJADJ, Rediscovering the »Language of Wood«: Why Can't We Just Substitute »Be Fruitful and Multiply« with »Connect and Download«?, 13.

smisao materije. Informatičko društvo degradiralo je materiju jer je materiji oduzeta važna dimenzija uzročnosti koju je oduvijek imala, nju se komodificira i promatra kao puki učinak i sirovinu kojoj je jedina svrha zadovoljiti naše želje. Ta degradacija je naš veliki poraz koji se već počeo događati u Newmannovo vrijeme, a samo je nastavljen danas. Tom degradacijom i komodifikacijom materije izgubili smo dodir sa supstancijalnim svijetom, a ujedno smo time počeli gubiti i duh, a time se gubi i ona vitalnost o kojoj govori Newman, a koja je vrlo važna za razvitak bilo čega.

Rekli bismo, djelomično na tragu Heideggerovih misli da je tehnologija omogućila komodifikaciju objekata, same materije, a konačan ishod toga je komodifikacija nas samih u zatvorena narcisoidna sebstva tzv. društvenih mreža.⁴⁹ *Drugim riječima, ta degradirana vizija fizičke stvarnosti, odnosno materije samo se pretiče na projekte i izbore koje u životu donosimo i analogno kako se odnosimo prema materiji tako se odnosimo i prema idejama u osobnom i društvenom životu, a onda tako i prema kršćanskom nauku.*

Kako materiju »cjepkamo na atome, živa bića na gene, inteligenciju na neurone, tako i društvo cjepkamo na atomizirane pojedince«, kojima tradicija kao izvor smisla ne igra nikakvu ulogu, koji su samo zbroj različitih funkcija i čija je komunikacija rascjepkana i svedena na emotikone. Također se i moral tako lomi na vrijednosti »o kojima možemo tek pregovarati«. Na koncu imamo jednu rascjepkanu viziju stvarnosti, koja tako beživotna sličić pomalo na svijet »lego kockica«, gdje smo mi pozvani iz svega toga oblikovati boljeg čovjeka, a to ne možemo drukčije nego kao »sintetički proizvod« te rascjepkane stvarnosti. To je isti princip koji nalazimo u liberalizmu, ali i u totalitarizmima, gdje se pojedinačno čovjek ne pojavljuje kao dijete unutar zajednice (tradicija!), već kao pojedinac, kao element u umjetno konstruiranoj zajednici na temelju određenog »ugovora ili teorije, države ili tržišta«, kojim se onda vrlo lako može manipulirati. Na tim istim načelima djeluje i *gender*-teorija prema kojoj je »spol samo materijal« koji se može preorijentirati sukladno tendencijama trenutka. Taj isti princip vlada i u suvremenoj ekonomiji koja se usredotočila na rast BDP-a, a ne na rast u smislu »zrelosti i plodnosti« osoba te jačanje i osnaživanje njihovih sposobnosti unutar društva.⁵⁰

⁴⁹ Usp. Martin HEIDEGGER, *Die Frage nach der Technik*, u: Martin HEIDEGGER (ur.), *Gesamtausgabe: I. Abteilung: veröffentlichte Schriften 1910-1976. Vorträge und Aufsätze*, Frankfurt am Main, 2000. Osim Heideggera na slične probleme upozorava i kanadski filozof George Grant. Usp. George GRANT, *Technology and Empire*, Toronto, 1969., 137-139.

⁵⁰ Usp. Fabrice HADJADJ, *Rediscovering the »Language of Wood«: Why Can't We Just Substitute »Be Fruitful and Multiply« with »Connect and Download«?*, 15. Više o pitanju »atomiziranih pojedinaca« i važnosti nadilaženja normi individualističkoga liberalnog

Prema tome, spomenuta degradacija i komodifikacija materije u konačnici dovodi do degradacije čovjeka koji kao takav nije u stanju razumjeti povijest spasenja i misterij utjelovljenja. Drugim riječima, to je razlog zašto danas imamo ozbiljnih problema u razumijevanju razvitka kršćanskog nauka te da možemo, i da se on tome ne opire, mi bismo, sasvim sigurno i kršćanski nauk prilagodili tendencijama trenutka. Newman je promatrao razvitak kršćanskog nauka u analogiji s osobnim, društvenim razvitkom te razvitkom ideja i materije. Međutim, danas u sveopćoj degradaciji i komodifikaciji materije teško možemo pronaći analogiju, osim da i sam kršćanski nauk komodificiramo. Kao što je rečeno, današnji razum degradira i komodificira materiju, ubijajući u njoj duh i vitalnost, cjepa stvarnost na mnoštvo zasebnih dijelova koji se umjetno, često i protiv vlastite volje, ujedinjuju ili se to ujedinjenje vodi subjektivnim tendencijama trenutka. Zvuči paradoksalno, ali čini se da zapravo sva privlačnost, ali ujedno i neprivlačnost Katoličke crkve za današnjeg čovjeka počiva na tome što se ona svojom specifičnom objektivnošću opire tim izvještačenim i subjektivističkim, iluzornim tendencijama kojima suvremeni čovjek teži.

Ako uzmemo u obzir nauk o inkarnaciji, možda bismo mogli reći da je Katolička crkva posljednja linija obrane smisla materijalne stvarnosti kao takve jer kroz nauk o inkarnaciji ukazuje koje uzvišeno značenje ima materija. Dakako, ponovno otkrivanje toga istinskog materijalnog ne će nas osloboditi svih zala koja su nastala degradacijom. I dalje će biti okrutnosti i mržnje. No ponovnim otkrivanjem smisla materije oslobodili bismo se toga perfidnog i time vrlo opasnog zla kojem nije potrebna okrutnost da bi se širio (pa ga je tako teže i prepoznati!) i koji se danas širi kroz etiku i moral pod krinkom pravednosti, a čiji su uzroci »fizičke, a ne moralne naravi«⁵¹.

Stoga, s obzirom da ljudska umna spoznaja započinje s materijalnim svijetom, od kojeg dobiva znanje koje joj je potrebno, lijek za današnji razum je u tome da istražuje поблиže materijalnu stvarnost. Materijalni svijet nije kako ga materijalistički filozofi predstavljaju dovoljan sam sebi jer odgovori na pitanja koje taj svijet postavlja nalaze se onkraj fizike i matematike.⁵² Baš zato je po-

društva vidi u: Amartya Kumar SEN, *Reason before Identity*, Oxford, 1999., 14; Amartya Kumar SEN, *The Idea of Justice*, London, 2009., 12. O navedenom pogrešnom principu prisutnom u ekonomiji vidi u: Amartya Kumar SEN, *Development as Freedom*, New York, 1999., 70-72.

⁵¹ Fabrice HADJADJ, Rediscovering the »Language of Wood«: Why Can't We Just Substitute »Be Fruitful and Multiply« with »Connect and Download«?, 14.

⁵² Za razliku od mnogobrojnih kršćana njegova vremena (bilo protestantske bilo katoličke provenijencije) Newman smatra da nema fundamentalne razlike između znanstvenog znanja i religijskog znanja jer je Bog autor obaju modela znanja. Usp. John Henry NEWMAN, *The Idea of a University*, 200-217.

trebno pobliže istraživati materiju jer u konkretnom, istinskom, materijalnom svijetu, čovjek dolazi do važnih činjenica, a to su činjenica jednoga koji se manifestira u mnoštvu, ili pak činjenica bitka i ne-bitka, dobra i zla. Nema druge i nema bolje »odskočne daske« za naravne sposobnosti našeg uma od stvarnosti i konkretnih činjenica.⁵³ Stoga je važno da osoba nauči prihvatiti ono što je stvarno stvarnim.⁵⁴ Netko ili nešto je za nas stvaran kada je on pred nama ono što on, ona ili ono istinski jest i mi mu dopuštamo da to bude bez da ga rekonstruiramo i komodificiramo sukladno našim potrebama. I to zovemo – ljubav.

Prema tome, ljubav je ono najstvarnije što postoji, stoga da bismo ispravno razumjeli razvitak kršćanskog nauka, potrebno je da se prema njemu odnosimo u istini i s ljubavlju, ujedno stalno otvoreni Božjoj milosti koja nas u tome osnažuje. Tu nam kao uzor vjere svakako može poslužiti sv. John Henry Newman. Tu raspoloživost i odluku zasigurno otežava to što unutar današnjega sekulariziranog društva nema elemenata koji bi nas trajno podsjećali na važnost Istine, Dobrote i Ljepote u našem životu. No, baš zato potrebna je svakodnevna odluka – osobno i u crkvenom zajedništvu bdjeti u motrenju Svjetla Istine, skroz dok naša duša ne učini taj ključni obrat, zaokret, dok se ne vrati svojem domu, onoj vječnoj Istini odakle je potekla ili kako stoji na poznatom Newmanovu epitafu: »*ex Umbris et Imaginibus in Veritatem*«.

Zaključak

Ono što je Newmana posebno oduševilo kada je u pitanju Katolička crkva to je njezin zanos i energija da se unatoč padovima »stalno diže obnovljena i osvježena«. S tim u vezi Newman donosi teoriju razvitka kršćanskog nauka, no ne predlaže ju kao onu koja će pružiti demonstraciju valjanosti katoličanstva svima i zauvijek, iako ona, kako kaže, ima sve karakteristike jedne »plauzibilne teorije«⁵⁵. Analizirajući *Esej*, usredotočili smo se na kriterije razvitka kršćanskog nauka te smo propustili naglasiti jednu činjenicu koju smatramo važnom. Naime, Newman osobno prolazi kroz analogan proces kojim prolazi i kršćanski nauk. Započinje od djetinjstva kada je imao neke opće nedefinirane ideale, još neartikulirane u nekoj dogmatskoj formi. No, kao mladić prihvaća

⁵³ Usp. Walter Jackson ONG, Newman's Essay on Development in Its Intellectual Milieu, 35.

⁵⁴ O tomu više vidi u: Robert SPAEMANN, Erziehung zur Wirklichkeit: Rede zum Jubiläum eines Kinderhauses, u: *Scheidewege. Zeitschrift für skeptisches Denken*, 17 (1987. – 1988.), 136-146.

⁵⁵ John Henry NEWMAN, *An Essay on the Development of Christian Doctrine*, 9-10.

trinitarna i kristološka učenja, zajednička svim kršćanskim denominacijama, a potom na Oxfordu uviđa ekleziološke i sakramentalne implikacije toga, te na kraju prihvaća učenja koja su specifična za postreformacijski rimokatolicizam. Njegova ranija uvjerenja zapravo su bila »priprema za ono što će prihvatiti kasnije«⁵⁶, tako da *Esej* pokazuje i primjenu evangeličkih načela o važnosti rasta i promjene,⁵⁷ gdje je jasno da »živjeti znači mijenjati se i usavršavati se znači mijenjati se često«⁵⁸. Upravo stoga je on uvidio i vrijednost Katoličke crkve jer je ona, kako kaže, imala tu »unutarnju moć promjene, rasta i razvitka što je i jedini pokazatelj života u materijalnom i u duhovnome smislu«⁵⁹.

O važnosti rasta i razvitka govorili smo u prvom dijelu rada, gdje smo pokazali kako naš autor sveobuhvatnim pristupom idejama te analogijom života i ideja donosi kriterije razvitka ideja koje primjenjujemo i na razvitak kršćanskog nauka. Ti kriteriji jasno su pokazali koliku važnost za Newmana ima materijalna stvarnost, odnosno činjenice, ono realno, konkretno, koje u simbiozi s pojmovnim dovodi do istine. S tim u vezi u drugom dijelu rada ukazali smo na redukcionizme koji degradiraju materiju, s kojima se suočavao Newman, a koji i nama danas predstavljaju problem u razumijevanju kršćanskog nauka osobito zato što je, po našem mišljenju, riječ o još dubljoj i ozbiljnijoj degradaciji materije, koju smatramo da ne možemo obnoviti bez našeg napora i Božje milosti. Iako smo ovim radom pokušali barem djelomično teorijski popuniti prazninu kada su u pitanju razlozi nerazumijevanja razvitka kršćanskog nauka, na tragu ovog istraživanja smatramo da će u daljnjim promišljanjima navedene problematike biti potrebno ne samo ponovno otkrivati značenje i misao materijalne stvarnosti, nego tražiti konkretne modele kako da suvremeni čovjek dublje i cjelovitije prihvati stvarnost, onakvu kakva ta stvarnost u svojoj biti jest. To je, po našem mišljenju, ujedno i ključno da uopće možemo razumjeti razvitak kršćanskog nauka i da ga možemo kao takvog prihvatiti i integrirati u svoj život, prema uzoru na sv. Johna Henryja Newmana.

⁵⁶ John Henry NEWMAN, *Apologia pro Vita Sua*, 198.

⁵⁷ »Rast je jedini pokazatelj života«, misao koju je Newman često ponavljao, a potječe od evangeličkog komentatora Biblije Thomasa Scotta.

⁵⁸ John Henry NEWMAN, *An Essay on The Development of Christian Doctrine*, 40.

⁵⁹ *Isto*, 41.

Summary

JOHN HENRY NEWMAN ON THE DEVELOPMENT OF CHRISTIAN DOCTRINE.

CONTEMPORARY DIFFICULTIES IN THE UNDERSTANDING OF THE DEVELOPMENT OF CHRISTIAN DOCTRINE AMIDST THE COMMODIFICATION OF MATTER

Šimo ŠOKČEVIĆ

Catholic Faculty of Theology in Đakovo, Josip Juraj Strossmayer University of Osijek
Petra Preradovića 17, HR – 31 400 Đakovo
simo.sokcevic@djkbf.hr

Starting from John Henry Newman's An Essay on the Development of Christian Doctrine, the intention of this article is to show that one of the main reasons for the failure to understand the development of Christian doctrine is the loss of meaning and purpose of material reality. The first part of the article discusses how Newman uses the analogy between life and ideas in order to bring forth criteria of the development of ideas that he then applies to the development of Christian doctrine. These criteria show the importance of concrete material reality that leads us, through symbiosis with conceptual and spiritual, to the Truth. The second part of the article draws attention to reductionisms that degraded the importance of matter in Newman's times. The author reaches the conclusion that those reductionisms were only the beginning of the commodification of that same matter; the problem that we are dealing with today and that has direct bearing on the understanding of the development of Christian doctrine.

Keywords: John Henry Newman, Christian doctrine, analogy, matter, commodification.